

Conceptexamenprogramma theater vmbo-gl/tl

Versie 1

September 2026

Verantwoording

2026 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur

SLO

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN 3.8055.040

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
Leeswijzer	4
Meer informatie	4
2. Karakteristiek	5
Kenmerken van de kunst- en cultuurvakken	5
Kenmerken van het vak theater	5
Theater als schoolvak	6
Theater in de schoolsoorten	7
Vmbo	7
Havo	7
Vwo	8
3. Raamwerk van (sub)domeinen	9
4. Eindtermen	10
Domein A Artistiek creatief vermogen	10
Domein B Maken en betekenis geven	14
Subdomein B1 Theater maken/creëren	14
Subdomein B2 Vakvaardigheid	17
Domein C Meemaken en betekenis geven	22
Subdomein C1 Vaktheorie	22
Subdomein C2 Theater in contexten	25
Domein D Vraagstukken	27
Bijlage - Begrippenlijst	31

1. Inleiding

Voor je ligt het conceptexamenprogramma theater voor de gemengde en theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-gl/tl). De afgelopen twee jaar heeft de vakvernieuwingscommissie kunst en cultuur dit conceptexamenprogramma ontwikkeld – tegelijkertijd en in samenhang met de andere conceptexamenprogramma's kunst en cultuur voor alle schoolsoorten en leerwegen. SLO voert in [opdracht](#) van het ministerie van OCW regie over de actualisatie van het gehele curriculum.

Op basis van dit conceptexamenprogramma ontwikkelt het College voor Toetsen en Examens (CvTE) een conceptsyllabus voor de inhouden die aan het centraal examen zijn toegewezen. SLO zal de conceptexamenprogramma's en -syllabi beproeven in de onderwijspraktijk. De feedback van leerlingen, leraren en andere betrokkenen wordt gewogen en waar nodig worden de conceptexamenprogramma's en de conceptsyllabi aangescherpt. Daarna worden de documenten vastgesteld door het ministerie van OCW. Vanaf dat moment kunnen de definitieve examenprogramma's en de syllabi geïmplementeerd worden.

Leeswijzer

Dit conceptexamenprogramma begint met een karakteristiek, waarin de visie op theater vmbo-gl/tl en de positie van het vak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs staat beschreven. Daarna volgt het raamwerk: een schematische weergave van de inhouden per domein of subdomein en een verdeling van inhouden over school- en centraal examen. Daarna volgen de eindtermen. Per eindterm is een doelzin, uitwerking ('Het gaat hierbij om') en een illustratie ('Te denken valt aan') opgenomen. Tot slot staat in de bijlage de begrippenlijst.

Meer informatie

Meer informatie over de inhoudelijke keuzes en de inrichting van het proces vind je in het toelichtingsdocument conceptexamenprogramma's kunst en cultuur voor vmbo, havo en vwo (Meijman, Van Veen & Warmer, 2026).

Alle informatie over de totstandkoming, de opzet, werkwijze en inhoud van de conceptexamenprogramma's is te vinden op:

www.actualisatie-examenprogrammas.nl/kunst-cultuur.

2. Karakteristiek

Kenmerken van de kunst- en cultuurvakken

De kunst- en cultuurvakken laten leerlingen onderzoeken welke rol kunst en cultuur spelen in hun eigen leven en in de samenleving. Door te kijken, luisteren, maken, ervaren en onderzoeken ontdekken leerlingen de betekenissen die mensen eraan geven. Kunst en cultuur veranderen constant en zijn dynamisch. In de kunst- en cultuurvakken worden leerlingen uitgenodigd om open te kijken en na te denken over mogelijke betekenissen zonder direct te oordelen. Verwondering, nieuwsgierigheid en persoonlijke ervaringen vormen de basis voor onderzoek en reflectie. Door kunst en cultuur te benaderen vanuit de eigen omgeving en transculturaliteit, leren leerlingen dat verschillende interpretaties naast elkaar kunnen bestaan en leren ze zich te verhouden tot verschillende oordelen en meningen. Zo worden ze zich bewust van hun eigen positie in een voortdurend veranderende wereld.

Het vakkencluster kunst en cultuur omvat de vakken beeldend, dans, film, muziek, theater en culturele kunstzinnige vorming (CKV). Ieder vak kent het proces van kunst en cultuur bevragen en interpretaties onderzoeken; om op eigen wijze te reageren op ervaringen en maatschappelijke gebeurtenissen. Leerlingen ontdekken dat kunstvormen elkaar beïnvloeden en versterken. Ze onderzoeken kruisbestuivingen tussen bijvoorbeeld traditionele en innovatieve technieken. Zo krijgen ze inzicht in hoe nieuwe disciplines en kunstuitingen ontstaan.

De kunst- en cultuurvakken dragen bij aan een brede culturele, creatieve en persoonlijke ontwikkeling waarbij leerlingen zich bewust worden van hun verborgen kennisbronnen en hun voorkeuren ontdekken. Daarnaast ervaren ze dat ze behalve als consument zelf ook als maker, uitvoerder, producent of ondersteuner in en buiten de creatieve sector actief kunnen zijn.

Kenmerken van het vak theater

In het vak theater verbeelden leerlingen op artistieke wijze verhalen, ideeën en ervaringen door spelen en maken. Theater is een multidisciplinaire kunstvorm waarbij een theatraal product vorm en betekenis krijgt door het spel en door keuzes in materiële en technische theatervormgevingsmiddelen. Leerlingen onderzoeken theater als speler, maker, vormgever en toeschouwer. Ze zetten hun lichaam, stem en verbeelding in om situaties, personages, ideeën, en gevoelens waarneembaar te maken.

Door experiment en improvisatie op de spelvloer creëren leerlingen theateraal materiaal. Ze leren naast spel ook decor, rekwisieten, kostuum, grime, licht, geluid, muziek en multimedia in te zetten om zeggingskracht te creëren.

Leerlingen doorlopen, door spelend maken en makend spelen, een creatief proces en maken zo een individueel of gezamenlijk een theateraal product. Ze oriënteren zich op verschillende rollen in het maakproces en leren hoe ze in dit maakproces dramaturgische keuzes kunnen maken, passend bij een artistieke intentie. Bij de uitvoering creëert elke speler via het eigen spel een betekenislaag in het theatrale materiaal.

Vaktheorie geeft leerlingen een theoretische onderbouwing van de praktijk. Leerlingen bestuderen spelvormgeving, materiële en technische vormgevingsmiddelen als betekeningdragers in theatervoorbeelden uit diverse tijden, culturen en contexten aan de hand van een vakspecifieke begrippenlijst. Ze leren hoe technische en technologische ontwikkelingen het vak beïnvloeden. Leerlingen onderzoeken hoe theater zich verhoudt tot bredere culturele en maatschappelijke ontwikkelingen. In het tonen en delen van eigen werk communiceren leerlingen over hun intenties, keuzes en inzichten en verhouden zij zich tot publiek en context.

Door theater te beschouwen, analyseren en interpreteren in relatie tot diverse kunst- en cultuuruitingen, ontdekken leerlingen hoe betekenis en waardering van kunst en cultuur veranderen in verschillende tijden, culturen en door transculturele processen. Ze vergelijken perspectieven, herkennen patronen en reflecteren op de werking van verschillende artistieke keuzes.

Theater als schoolvak

Afhankelijk van het aanbod van de school kan een leerling vmbo-gl/tl, havo en vwo zich specialiseren in een of meerdere kunstvakken. Het gaat hierbij om beeldend, dans, film, muziek of theater. Voor havo- en vwo-leerlingen gaat dat om het profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij. Daarnaast kunnen havo- en vwo-leerlingen kiezen voor een keuze-examenvak in het vrije deel.

In de bovenbouw bouwen leerlingen voort op de kennis en vaardigheden uit de onderbouw, waarin zij hun artistiek-creatief vermogen hebben ontwikkeld door kunst maken en meemaken en daarmee een basis hebben gelegd voor cultureel bewustzijn.

Theater stimuleert een andere manier van kijken naar en interpreteren van de wereld dan andere vakken. Samen met digitale geletterdheid, burgerschap, Nederlands, maatschappijvakken en natuurwetenschappelijke vakken

onderzoeken leerlingen hoe mensen betekenis geven aan hun omgeving. Daarbij gebruiken zij hun verbeelding, creativiteit en onderzoekende houding. Burgerschap en theater bieden ieder een eigen invalshoek om leerlingen te laten nadenken over actuele en maatschappelijke vraagstukken en over de betekenis van kunst en cultuur in een democratische samenleving. Digitale geletterdheid en theater versterken elkaar bij het onderzoeken en maken van beelden en media. Leerlingen ontdekken hoe beelden en media betekenis geven, patronen versterken en nieuwe perspectieven zichtbaar kunnen maken. Bij Nederlands en theater leren leerlingen ervaringen, waarnemingen en ideeën onder woorden te brengen, te interpreteren en met anderen erover te praten. Met de maatschappijvakken wordt de belangstelling voor sociale, culturele en maatschappelijke ontwikkelingen gedeeld en hoe mensen samenleven, keuzes maken en gebeurtenissen verschillend interpreteren. Met de natuurwetenschappelijke vakken deelt theater een onderzoekende houding, waarin observatie, analyse, experiment, reflectie en het afwegen van verschillende mogelijkheden centraal staan.

Theater in de schoolsoorten

In het schoolvak theater verbinden leerlingen de praktijk met de theorie en leren zo de 'taal' van het kunstvak. Iedere leerling, ongeacht schoolsoort, krijgt de ruimte zich als maker en deelnemer te ontwikkelen en deel te nemen aan kunst en cultuur. Door verder ook aan te sluiten bij ieders unieke culturele achtergrond, die voortkomt uit ervaringen, interesses en referentiekader, krijgen alle leerlingen de kans om hun artistiek-creatief vermogen op een persoonlijke en betekenisvolle manier te ontwikkelen.

Naarmate leerlingen ouder worden of levenservaringen opdoen, breidt hun referentiekader zich uit, wat bijdraagt aan de diepgang en complexiteit van hun artistieke proces. Het vak theater houdt rekening met deze variaties en geeft ruimte aan de docent om in te spelen op de persoonlijke ontwikkeling van elke leerling.

Vmbo

De leerling onderzoekt de verandering van kunst door contact tussen culturen, net als leerlingen havo en vwo. De leerling interpreteert, verklaart verschillen en onderzoekt betekenisvorming vanuit de eigen discipline, omdat het examenprogramma in twee jaar wordt doorlopen.

Havo

Voor de havo-leerling is er meer diepgang op het gebied van het vergelijken van kennis vanuit de vaktheorie en het verklaren van vormgevingselementen en de werking daarvan. De leerling interpreteert, verklaart verschillen en onderzoekt betekenisvorming van alle kunstdisciplines in situaties van culturele interactie.

Zo kunnen leerlingen vakvaardigheid en vaktheorie breder en meer verdiepend inzetten bij het creëren van kunst.

Vwo

De vwo-leerling verdiept en verbreedt analytische vakvaardigheden ten opzichte van de vmbo- en havo-leerling. Door de werking van artistieke keuzes te beoordelen wordt het creëren verdiept. Er is meer tijd om een divers aanbod van kunstuitingen te analyseren, beoordelen en verklaren. Ook is er meer tijd voor het onderzoeken van de veranderingen en meervoudigheid van betekenissen in situaties van culturele interactie.

3. Raamwerk van (sub)domeinen

Hieronder vind je het raamwerk van theater, geordend naar domeinen en subdomeinen. Daarbij is een verdeling gemaakt van inhoud over het schoolexamen (SE) en centraal examen (CE).

Onderstaande SE-CE-verdeling is de basis voor het ontwikkelen van de conceptsyllabus en gericht op invoering van het examenprogramma op korte termijn (2-5 jaar).

Domeinindeling	Titel (sub)domein	Toewijzing	
		SE	CE
Domein A	Artistiek creatief vermogen	x	x
Domein B	Maken en betekenis geven		
Subdomein B1	Creëren	x	
Subdomein B2	Vakvaardigheid	x	
Domein C	Meemaken en betekenis geven		
Subdomein C1	Vaktheorie		x
Subdomein C2	Theater en kunsten in contexten		x
Domein D	Vraagstukken		x

4. Eindtermen

Domein A Artistiek creatief vermogen

Eindterm 1

**De leerling doet affectieve ervaringen op in maken en meemaken.
(E)**

Het gaat hierbij om:

- deelnemen aan artistieke activiteiten als maker en als publiek;
- ervaringen op doen met momenten van verwondering, fascinatie en twijfel;
- verkennen van indrukken, gevoelens en associaties die deze ervaringen kunnen oproepen;
- reflecteren op deze ervaringen;
- verbanden leggen tussen zichzelf, sociale, maatschappelijke en artistieke context.

Te denken valt aan:

- verschillende werken verzamelen en bekijken rondom een onderwerp dat de leerling fascineert;
- ervaringen die opkwamen tijdens het kijken naar theater weergeven in woord of beeld;
- na een improvisatie momenten van verwondering of fascinatie benoemen;
- in een log- of plakboek bij iedere voorstelling of kunstuiting die een leerling gezien heeft in steekwoorden benoemen wat het opriep;
- het vergelijken van reacties op dezelfde theaterscène en de verschillende ervaringen ontdekken en bespreken.

Eindterm 2

De leerling gebruikt theatrale mogelijkheden en experimenteert met theatrale ideeën (H)

Het gaat hierbij om:

- gebruiken van gedachten, gevoelens, situaties, ervaringen, gebeurtenissen en voorbeelden uit diverse theaterpraktijken als inspiratie;
- experimenteren met bestaand werk en verschillende theatrale vormgevingselementen en werkwijzen;
- gebruiken van improvisatie, associatie, toeval, intuïtie en onverwachte uitkomsten in het werkproces;
- bespreken van theatrale ideeën met anderen.

Te denken valt aan:

- verschillende speelstijlen uitproberen en ervaren wat het beste past bij de eigen mogelijkheden;
- naar aanleiding van het zien van een voorstelling ervaringen en ideeën verwerken in eigen materiaal;
- door improvisatieopdrachten een idee verkennen;
- verschillende uitwerkingen van eenzelfde scène maken, bijvoorbeeld door variatie in rolverdeling, tekstgebruik of gebruik van ruimte;
- nieuwe theatrale mogelijkheden ontdekken door het uitwisselen van ideeën en het reageren op voorstellen of feedback van anderen.

Eindterm 3

De leerling analyseert en toont aan hoe eigen betekenisgeving ontstaat, verandert en zich ontwikkelt. (B)

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van de eigen betekenis met die van anderen en uitleggen waardoor verschillen ontstaan;
- afleiden van de beoogde betekenis van de maker aan de hand van bronnen;
- onderbouwen van eigen betekenisgeving op basis van een analyse;
- uitleggen wat van invloed is op de eigen betekenisgeving tijdens het maken en meemaken van theater en andere kunsten.

Te denken valt aan:

- na het zien of maken van een scène beschrijven welke persoonlijke waarnemingen en associaties leiden tot de eigen betekenisgeving van de scène;
- eigen reacties en interpretaties vergelijken met die van anderen rondom een gedeelde theaterervaring of eenzelfde maakopdracht en verklaringen geven voor de verschillen;
- aanpassingen doen in een scène nadat de betekenis is verschoven;
- de verandering van de betekenis benoemen nadat een theatraal product voor twee verschillende doelgroepen is gespeeld;
- eigen betekenis na het zien van een theatraal product benoemen en vergelijken met de inhoud van het voorgesprek met medeleerlingen of makers.

Eindterm 4**De leerling gebruikt ervaringen, interesses en kwaliteiten bij de eigen oriëntatie op loopbaanontwikkeling. (E)**

Het gaat hierbij om:

- verkennen van de rol van vakspecifieke kennis en vaardigheden in de samenleving;
- oriënteren op sectoren, beroepen en vervolgopleidingen waarin kennis en vaardigheden van theater een rol kunnen spelen;
- deelnemen aan activiteiten die bijdragen aan het verkennen van interesses, kwaliteiten en mogelijkheden;
- reflecteren op opgedane ervaringen, als dat relevant is voor de eigen oriëntatie op studie en beroep.

Te denken valt aan:

- waar, wanneer en hoe kunnen theater en andere kunsten een rol spelen in het openbare leven en in het eigen leven;
- wat wordt er bedoeld met creatieve beroepen en hoe kan creativiteit ook in onverwachte beroepen een rol spelen;
- in reflecterende gesprekken eigen kwaliteiten in relatie tot beroepswensen verkennen;
- hoe worden theater en andere kunsten verbonden met andere domeinen zoals zorg en wetenschap;
- bezoeken van open dagen van opleidingen op basis van eigen voorkeuren en bevindingen daaruit bespreken.

Domein B Maken en betekenis geven

Subdomein B1 Theater maken/creëren

Eindterm 5

De leerling maakt theater vanuit betekenisvolle uitgangspunten waarin de samenhang tussen vorm en inhoud leidt tot zeggingskracht. (B)

Het gaat hierbij om:

- maken van een theatraal, multidisciplinair, interdisciplinair, of transdisciplinair product;
- afstemmen van inhoud, spelvormgeving, technische, materiële vormgeving en dramaturgische keuzes op de artistieke intentie en de context;
- realiseren van een samenhangend geheel waarin theatrale keuzes de artistieke intentie zichtbaar maken;
- toepassen van spelkwaliteit in de uitvoering van het theatrale product passend bij de mogelijkheden van de leerling.

Te denken valt aan:

- een theatraal product maken waarin spel en materiële en technische vormgeving, zoals kostuum, decor, rekwisieten, licht, geluid, projectie, als betekenisdragers worden ingezet;
- binnen een vraagstuk zoals macht en representatie worden verschillende werken beschouwd en bevraagd. Vanuit die inspiratie maakt de leerling een eigen theatraal product;
- na het doen van verschillende improvisaties in overleg met medemakers theatraal materiaal selecteren dat past bij de beoogde betekenis;
- keuzes voor vorm en inhoud van een theatrale presentatie laten afhangen van de doelgroep en de plek waar het werk getoond zal worden zoals een theaterzaal, kleuterklas, een openbare plek, buurthuis of online omgeving;
- vanuit een vraagstuk zoals macht en representatie werken leerlingen samen met leerlingen vanuit mens en maatschappij of natuurwetenschappelijke vakken. Samen wordt gezocht naar inhoud, functie en vorm voor een interdisciplinair product.

Eindterm 6

De leerling formuleert uitgangspunten gedurende het maakproces die richting geven aan betekenisvolle en samenhangende theatrale keuzes. (B)

Het gaat hierbij om:

- gebruiken van een vraagstuk, affectieve ervaringen, indrukken, waarnemingen, voorbeelden en vragen als bron voor het formuleren van artistieke uitgangspunten;
- verkennen van mogelijke aanleidingen en hoe deze het werk verbinden met een bredere context;
- verwoorden van een globale artistieke intentie en bepalen van een doelgroep;
- kiezen van een passende manier van werken;
- bepalen van praktische voorwaarden.

Te denken valt aan:

- een theatraal uitgangspunt formuleren waarin een ervaring, vraag, beeld of gebeurtenis richting geeft aan wat er gemaakt wordt en waarom;
- vanuit maatschappelijk engagement plannen maken voor een sociaal artistiek werk;
- een concept waarin zichtbaar wordt voor wie het theatrale product bedoeld is en in welke context het wordt getoond, bijvoorbeeld op school, in de wijk, op locatie, online of tijdens een herdenking, viering of protest;
- een werkwijze voor het maakproces kiezen, zoals een collectieve werkwijze waarin alle deelnemers makers zijn of een hiërarchische werkwijze waarin de artistieke keuzes door één persoon gemaakt worden;
- vanuit een vraagstuk zoals macht en representatie onderzoeken wat de eigen fascinatie is en hoe deze fascinatie kan worden ingezet in een theatraal product.

Eindterm 7**De leerling evalueert en onderbouwt gemaakte keuzes in een iteratief proces. (B)**

Het gaat hierbij om:

- verzamelen en tonen van theateraal materiaal uit onderzoek, repetities en experimenten;
- evalueren hoe gemaakte keuzes aansluiten bij de gestelde uitgangspunten en eigen artistieke voorkeuren;
- bijstellen van handelen en werkwijze op basis van ervaring, reflectie en feedback;
- onderbouwen van gemaakte keuzes met passende vaktheoretische begrippen.

Te denken valt aan:

- verschillende versies van een scène, performance of theatrale vorm bewaren om daarmee inzicht te geven in de breedte en diepte van het onderzoek;
- na een doorloop spel, ruimte, tekst, materiaal of techniek aanpassen op basis van feedback van medemakers en publiek;
- een terugblik waarin zichtbaar wordt hoe een theatrale keuze is ontstaan, veranderd of aangescherpt tijdens het maken;
- een mondelinge toelichting geven bij het gemaakte werk waarin keuzes worden verbonden aan de uitgangspunten, zeggingskracht en publiekswerking en daarbij vaktaal gebruiken.

Subdomein B2 Vakvaardigheid

Eindterm 8

De leerling verkent persoonlijke mogelijkheden en vaardigheden in spel. (E)

Het gaat hierbij om:

- verkennen van de persoonlijke mogelijkheden en voorkeuren om met lichaam en stem betekenis over te brengen;
- experimenteren met transformatie in het lichaam en de stem;
- ervaring opdoen met het gebruiken van tekst;
- laten zien van ontwikkeling in samenspel door afstemming op het spel van anderen in het moment;
- reflecteren op de theatrale werking van het eigen spel.

Te denken valt aan:

- een spelsituatie waarin lichaam, stem, mimiek, houding of beweging worden ingezet om een personage, dier, object, gevoel of idee vorm te geven;
- in een scène samenspel laten ontstaan door te reageren op impulsen van medespelers;
- in tekstzegging experimenteren met volume, articulatie, tempo, intonatie of pauzes, zodat de beoogde betekenis voor het publiek ervaarbaar wordt;
- in een improvisatie de eigen spelmogelijkheden verkennen, bijvoorbeeld via fysiek spel, verteltheater, maskerspel, poppenspel, mime of spoken word;
- een terugblik op eigen spel in woord, beeld of gesprek, waarin zichtbaar wordt hoe het gebruik van lichaam, stem of samenspel theatrale werking bepalen.

Eindterm 9**De leerling verkent het inzetten van materiële en technische vormgevingsmiddelen in een theateraal product. (E)**

Het gaat hierbij om:

- experimenteren met decor, kostuum, rekwisieten, grime en de inrichting van de theater- en publieksruimte in een theateraal product afgestemd op de inhoud en het gewenste effect bij het publiek;
- experimenteren met licht, geluid, multimedia in een theateraal product afgestemd op de inhoud en het gewenste effect bij het publiek;
- ervaring opdoen met het afstemmen van technische en materiële vormgevingsmiddelen onderling en in samenhang met het spel;
- verkennen van praktische vaardigheden in het gebruik van technische en materiële vormgevingsmiddelen;
- oriënteren op de eigen voorkeuren in het inzetten van materiële en technische vormgevingsmiddelen.

Te denken valt aan:

- in een maakproces onderzoeken wat het effect zou kunnen zijn van het gebruiken van specifieke materiële vormgevingsmiddelen zoals water, klei, turf, plastic, rubber, wol of beton;
- in het maken van een scène uitproberen wat de mogelijkheden zijn om de inhoud alleen door licht en geluid over te dragen;
- uitzoeken hoe spel en vormgeving veilig en verantwoord op elkaar kunnen worden afgestemd in een presentatie op een openbare locatie;
- nieuwe technologische mogelijkheden in licht, geluid, projectie en decor uitproberen en hun invloed op zeggingskracht bespreken.

Eindterm 10

De leerling doet ervaring op met dramaturgisch handelen bij het ontwikkelen van een theateraal product. (E)

Het gaat hierbij om:

- experimenteren met het inzetten van theaterale vormgevingselementen als samenhangende betekenisdragers;
- ervaring opdoen met verschillende principes om vorm en inhoud te organiseren in een theateraal product;
- verkennen waar spelers, technische en materiële vormgevingsmiddelen en publiek geplaatst kunnen worden in de ruimte;
- experimenteren met manieren om inhouden en theaterale vormgevingselementen te structureren in tijd;
- verkennen welke verschillende rollen het publiek kan aannemen in een theateraal product.

Te denken valt aan:

- verschillende manieren uitproberen om een theateraal product op te bouwen, bijvoorbeeld via een klassiek handelingsverloop of juist met losse fragmenten voortkomend uit een thema;
- onderzoeken welke keuzes in spel, decor, licht en geluid passen bij de beoogde betekenis van het theaterale product;
- tijdens het maken verschillende volgordes van theateraal materiaal uitproberen of materiaal gelijktijdig laten zien;
- met de plaatsing van spelers, objecten, decor of publiek binnen een theaterale ruimte experimenteren;
- verschillende publieksopstellingen uitproberen en telkens de kijkervaring met de toeschouwers bespreken.

Eindterm 11**De leerling verkent hoe theater in een collectief proces tot stand komt. (E)**

Het gaat hierbij om:

- oriënteren op verschillende rollen en bijdragen binnen een collectief theatraal werkproces;
- bijdragen aan het maakproces door initiatief te nemen in spel en voorstellen te doen voor vormgeving en dramaturgische keuzes;
- reageren op impulsen van medemakers;
- reflecteren op het eigen handelen, houding en ervaring in het tot stand brengen van het collectieve theatrale product.

Te denken valt aan:

- verschillende rollen en bijdragen verkennen binnen een collectief theatraal werkproces, zoals speler, regisseur, vormgever of technicus;
- samen keuzes maken over spelvormgeving, technische, materiële vormgeving of dramaturgie tijdens het ontwikkelen van een theatrale scène of voorstelling;
- impulsen, ideeën of spelaanbod van medemakers oppakken en verwerken tijdens improvisaties, repetities of maakprocessen;
- ervaringen met het eigen handelen, de eigen houding en bijdrage aan een collectief theatraal product bespreken, verbeelden of naspelen.

Eindterm 12**De leerling doet ervaring op met het uitvoeren van theatrale producten voor publiek in verschillende contexten. (E)**

Het gaat hierbij om:

- bijdragen aan een effectieve samenwerking met medespelers en andere uitvoerders tijdens het tonen van theatraal materiaal;
- ervaring opdoen met het afstemmen van de eigen uitvoering op de live-dynamiek met medespelers, publiek en de context waarin het theatrale product uitgevoerd wordt;
- reflecteren op hoe spel, maakkeuzes, technische keuzes en productiekeuzes worden beïnvloed door de context waarin het theatrale product wordt uitgevoerd.

Te denken valt aan:

- rond het uitvoeren van een theatraal product voor publiek ervaren hoe het is om samenwerkingsafspraken te maken en na te komen;
- vanuit verschillende rollen, zoals speler, technicus of productie leider ervaren hoe het is om op onverwachte situaties tijdens een uitvoering in te spelen;
- de invloed van speelruimte, publieksopstelling en live-dynamiek tussen medespelers en publiek tijdens een speelmoment ervaren;
- reacties en ervaringen rondom een speelbeurt, try-out of voorstelling gebruiken om keuzes in spelvormgeving, materiële en technische vormgeving en dramaturgie te heroverwegen en desgewenst aan te passen.

Domein C Meemaken en betekenis geven

Subdomein C1 Vaktheorie

Eindterm 13

De leerling beschrijft en onderscheidt theatrale vormgevingselementen en het verloop van het theatrale werk in vaktaal. (B)

Het gaat hierbij om:

- werken uit verschillende vormen van theater;
- beschrijven van het verhaal of het verloop binnen het thema of onderwerp;
- beschrijven van spelvormgeving, materiële en technische vormgevingsmiddelen.

Te denken valt aan:

- een voorstelling analyseren en beschrijven aan de hand van de spelgegevens, de vijf W's;
- het verloop van een theatraal product zonder duidelijke narratieve structuur bespreken;
- bij een locatievoorstelling benoemen hoe de makers de op de locatie aanwezige natuurlijke elementen hebben benut in de vormgeving;
- na afloop van een scène het non-verbale spel van de spelers bespreken.

Eindterm 14**De leerling beschrijft de samenhang en ordening van theatervormgevingselementen in vaktaal. (B)**

Het gaat hierbij om:

- werken uit verschillende vormen van theater;
- beschrijven hoe inhoud, spelvormgeving, materiële middelen en technische middelen met elkaar samenhangen;
- beschrijven hoe theatrale vormgevingselementen zijn geordend in de ruimte;
- beschrijven hoe inhouden en theatrale vormgevingselementen zijn gestructureerd in de tijd;
- beschrijven van het dramaturgische principe.

Te denken valt aan:

- na het zien van een theatraal product van klasgenoten de mise-en-scène beschrijven en de keuzes bespreken over de volgordes van scenes en het theatrale materiaal;
- in een nabeschouwing bespreken of het gebruik van muziek en geluid paste bij het verhaal of verloop van de voorstelling;
- bij een locatietheatervoorstelling benoemen hoe de locatie de vorm en inhoud van het stuk bepaalde.

Eindterm 15

**De leerling beschrijft de werking van theatrale werken in vaktaal.
(B)**

Het gaat hierbij om:

- werken uit verschillende vormen van theater;
- beschrijven wat wordt gezien, gehoord en ervaren tijdens het meemaken van theater;
- benoemen welke theatrale keuzes bijdragen aan de theatrale werking;
- beschrijven welke theatrale werking daardoor ontstaat.

Te denken valt aan:

- momenten in een voorstelling beschrijven die de aandacht trokken, de spanning sterk opbouwden of tot participatie uitnodigden. Bij deze momenten uitleggen hoe bijvoorbeeld het spel of het gebruik van licht hieraan bijdroegen;
- met de klas twee theatrale producten maken waarin gevarieerd wordt met de plaatsing van het publiek. Na afloop gezamenlijk bespreken wat het verschil was in de kijkervaring.

Subdomein C2 Theater in contexten

Eindterm 16

De leerling beschrijft hoe betekenissen van theater samenhangen met de verschillende functies die theater kan hebben, in relatie tot een vraagstuk. (B)

Het gaat hierbij om:

- gebruiken van bronnen om de context te begrijpen;
- beschrijven van functies van theater;
- uitleggen hoe de inhoud en theatervormgevingselementen bijdragen aan de functie van het werk;
- vergelijken van functies van theater in verschillende situaties.

Te denken valt aan:

- een bron zoals een toelichting, interview, website of documentaire lezen of bekijken, en deze informatie gebruiken om de functie en betekenis van een theateraal product te beschrijven;
- het herkennen en beschrijven hoe dezelfde bewegingsscene in verschillende theatrale producten met verschillende functies een andere betekenis kunnen krijgen;
- tijdens het maken van een theateraal product een bestaande tekst bewerken zodat deze past bij de gewenste doelgroep en uitvoeringscontext en de gemaakte keuzes toelichten;
- bezoeken van een theateraal product dat als belangrijkste functie amusement heeft en de vormgevingselementen die gebruikt zijn koppelen aan deze functie.

Eindterm 17

De leerling beschrijft dat theater verschillende betekenissen heeft voor verschillende beschouwers, in relatie tot een vraagstuk. (B)

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van eigen interpretaties met die van anderen;
- beschrijven hoe verschillen in ervaring en achtergrond samenhangen met verschillen in perspectief.

Te denken valt aan:

- na het lezen van een recensie van een voorstelling de eigen interpretatie vergelijken met de interpretatie van de recensent;
- samen met anderen bespreken hoe persoonlijke ervaringen, culturele achtergrond of interesses invloed hebben op de manier waarop een theatraal product wordt geïnterpreteerd;
- deelnemen aan een nagesprek bij een voorstelling gerelateerd aan het vraagstuk macht en representatie en ervaren hoe verschillende beschouwers daar verschillende betekenissen aan kunnen geven.

Eindterm 18

De leerling beschrijft dat de betekenis van theater verandert door contact tussen culturen, in relatie tot een vraagstuk. (B)

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van theater uit verschillende culturele contexten;
- beschrijven van invloeden van andere culturen;
- beschrijven hoe betekenis en functie van theater veranderen in verschillende culturele situaties;
- gebruiken van bronnen.

Te denken valt aan:

- een presentatie geven over hoe hiphop het theater veranderd heeft, door bijvoorbeeld nieuwe vormen van storytelling en tekstgebruik, een actievere relatie tussen spelers en publiek en het opheffen van grenzen tussen disciplines door dans, muziek, video, beeldende kunst te gebruiken in voorstellingen;
- ervaring en betekenisgeving vergelijken na het bezoeken van een voorstelling in de schouwburg en een voorstelling waarin de gebeurtenis en ontmoeting centraal stond.

Domein D Vraagstukken

Eindterm 19

De leerling analyseert en interpreteert kunst- en cultuuruitingen waarin macht, representatie en maatschappelijke positie een rol spelen. (B)

Het gaat hierbij om:

- kunst waarin personen, groepen en ideeën zichtbaar of hoorbaar worden gemaakt;
- kunst in relatie tot maatschappelijke en historische situaties waarin machtsverhoudingen een rol spelen;
- kunst die bestaande beelden en verhoudingen bevestigt, bevraagt of ter discussie stelt;
- vergelijken van representaties in verschillende tijden en culturele contexten;
- uitleggen van de relatie tussen kunstuitingen binnen een vraagstuk.

Te denken valt aan:

- kunstuitingen waarin macht en beeldvorming zichtbaar worden gemaakt, bijvoorbeeld installaties, performances of film in relatie tot muziek en media, waarin koloniale geschiedenis, stereotypering en representatie worden bevraagd;
- kunst en cultuuruitingen binnen politieke of maatschappelijke spanningen, zoals protestkunst, film, theater of dans, waarin zichtbaar wordt hoe makers omgaan met vrijheid, censuur en positionering;
- kunstvormen waarin representatie en culturele toe-eigening samenkomen, bijvoorbeeld werk waarin symboliek uit verschillende tradities wordt gebruikt en opnieuw betekenis krijgt binnen de cultuurindustrie;
- een kunstuiting waarin beeld, geluid en performance samenkomen, bijvoorbeeld een filmfragment met scenografie, muziek en spel, waarin zichtbaar wordt hoe representatie en machtsverhoudingen via meerdere kunstvormen tegelijk worden opgebouwd en ervaren.

Eindterm 20

De leerling analyseert en interpreteert kunst- en cultuuruitingen die ontstaan in situaties van culturele ontmoeting, migratie en uitwisseling. (B)

Het gaat hierbij om:

- kunst waarin invloeden uit verschillende tradities samenkomen;
- kunst die ontstaat door verplaatsing van mensen, ideeën en praktijken;
- kunst in relatie tot veranderende maatschappelijke en culturele contexten;
- vergelijken van vormen van verandering en uitwisseling in verschillende situaties;
- uitleggen van de relatie tussen kunstuitingen binnen een vraagstuk.

Te denken valt aan:

- kunstvormen die ontstaan uit culturele uitwisseling, zoals muziek, dans, beeld of film waarin verschillende tradities samenkomen en nieuwe vormen ontstaan;
- kunstpraktijken beïnvloed door migratie en internationale netwerken, waarin stijlen, technieken en betekenissen worden vermengd en getransformeerd;
- kunstuitingen waarin appropriation en re-appropriation zichtbaar worden, waarbij betekenis verandert afhankelijk van context, perspectief en gebruik;
- kunstpraktijken waarin meerdere kunstvormen worden gecombineerd, bijvoorbeeld een voorstelling of installatie waarin beeld, beweging en geluid samenkomen en zichtbaar maken hoe verschillende culturele invloeden elkaar beïnvloeden en transformeren.

Eindterm 21

De leerling analyseert en interpreteert kunst- en cultuuruitingen die functioneren binnen spirituele, religieuze en zingevingspraktijk. (B)

Het gaat hierbij om:

- kunst die verbonden is aan religieuze en spirituele rituelen, praktijken en tradities;
- kunst waarin symboliek, wereldbeelden en opvattingen over zingeving zichtbaar worden;
- kunst die functioneert binnen religieuze, spirituele of existentiële contexten;
- kunst in relatie tot veranderende vormen van zingeving en spiritualiteit in verschillende tijden en culturen;
- uitleggen van de relatie tussen kunstuitingen binnen een vraagstuk.

Te denken valt aan:

- kunst en cultuuruitingen verbonden aan rituelen, zoals beeld, muziek, dans of architectuur, waarin betekenis ontstaat vanuit gedeelde overtuigingen en praktijken;
- kunstuitingen waarin symboliek en wereldbeelden centraal staan, bijvoorbeeld werk rond natuur, kosmos of transcendentie in verschillende kunstvormen;
- hedendaagse kunst waarin nieuwe vormen van spiritualiteit zichtbaar worden, zoals festivalcultuur, installaties of performance waarin traditionele en moderne betekenissen samenkomen;
- kunstervaringen waarin verschillende kunstvormen samen een gevoel van zingeving oproepen, bijvoorbeeld een ruimte of performance waarin licht, geluid, beweging en beeld samen een betekenisvolle of contemplatieve ervaring creëren.

Eindterm 22

De leerling analyseert en interpreteert kunst- en cultuuruitingen die betrekking hebben op de relatie tussen mens, natuur en ecologie.

(B)

Het gaat hierbij om:

- kunst die verbonden is aan natuur, seizoenen en cyclische processen;
- kunst waarin natuur als inspiratie, materiaal of systeem functioneert;
- kunst die ontstaat in relatie tot ecologische vraagstukken en menselijke invloed op de natuur, veranderende opvattingen over natuur en de verhouding tussen mens en omgeving;
- vergelijken van vormen van mens-natuurrelaties in verschillende contexten;
- uitleggen van de relatie tussen kunstuitingen binnen een vraagstuk.

Te denken valt aan:

- kunstvormen die verwijzen naar natuur en seizoenen, zoals rituelen, landschapskunst, muziek of dans, waarin cyclische tijd en afhankelijkheid centraal staan;
- kunstuitingen waarin natuur als materiaal of systeem functioneert, zoals installaties, performances of audiovisuele werken die reageren op ecologische processen;
- hedendaagse kunst en cultuur rond ecologie en klimaat, waarin zichtbaar wordt hoe verschillende kunstvormen reflecteren op menselijke impact en duurzaamheid;
- kunstuitingen waarin meerdere kunstvormen samen de relatie met natuur verbeelden, bijvoorbeeld installaties of performances waarin beeld, geluid en beweging gecombineerd worden om ecologische processen en menselijke invloed zichtbaar en ervaarbaar te maken.

Bijlage - Begrippenlijst

Hieronder lees je de vakspecifieke begrippen en hun omschrijving. Deze omschrijvingen zijn bedoeld voor leraren om de bedoeling en inhoud van het conceptexamenprogramma te begrijpen.

Begrip	Omschrijving
Affectieve ervaring	De subjectieve, emotionele reacties en stemmingen die je ervaart in reactie op gebeurtenissen, je omgeving of gedachten.
Artistiek creatief vermogen	Een combinatie van technieken, vaardigheden en kennis die leerlingen leren toepassen in een artistieke context bij het maken van kunstzinnige uitingen en de betekenisvolle ervaringen die zij opdoen tijdens het leren door en over kunst. Ze leren hierbij omgaan met speelruimte, en ze verkennen op een vrije, speelse en onderzoekende manier verschillende mogelijkheden. Ze leren verbanden leggen, alternatieven onderzoeken en keuzes maken in relatie tot het proces en het product. Ze ontwikkelen vaardigheden om creatieve, innovatieve en authentieke oplossingen te bedenken voor eigen werk en daarbij gebruik te maken van verbeeldingskracht en voorstellingsvermogen.
Artistieke intentie	De bedoeling, doel, of visie achter een werk dat richting geeft aan de artistieke keuzes in het maakproces.
Aanleiding	Dat wat de aanzet heeft gegeven voor artistiek onderzoek of maakproces, zoals een sociaal maatschappelijke aanleiding of een opdracht voor een toegepast werk.
Betekenis	Wat kunst kan betekenen tijdens het maken en tijdens het beleven, voor de maker of beschouwer. Deze betekenis is veranderlijk en wordt gevoed door een persoonlijke culturele bagage.
Context	De sociale, culturele, historische, politieke, technologische en situationele omstandigheden waarin een werk wordt gemaakt, verspreid, getoond en geïnterpreteerd.

Creativiteit	In het leergebied kunst en cultuur heeft creativiteit betrekking op het vermogen om met behulp van materialen en technieken veel nieuwe en/of ongebruikelijke ideeën en oplossingen te bedenken en te realiseren. Creativiteit komt tot stand in de interactie tussen vaardigheid, proces en omgeving.
Cultuur	Dat wat mensen denken, doen en maken en de betekenissen die zij daaraan geven. Dynamisch geheel aan gebruiken en uitdrukkingsvormen, zoals kunst en erfgoed, die bij een groep hoort of aan haar wordt toegeschreven.
Culturele vertaling	Het proces waarbij een idee, beeld of vorm zich aanpast aan een nieuwe context en daarbij van betekenis verandert.
Diversiteit	Diversiteit betekent verschil, verscheidenheid. Diversiteit in een samenleving gaat over verschillen tussen sociale groepen en over verschillen tussen individuen. Deze verschillen worden bijvoorbeeld gevormd door aspecten als sociaaleconomische status (waaronder inkomen en opleidingsniveau) etniciteit, cultuur, religie, taal, leeftijd, sekse en seksuele oriëntatie en de maatschappelijke betekenis die aan deze verschillen wordt gegeven. Verschillen tussen individuen worden ook door andere identiteitsdimensies gevormd zoals cognitieve verschillen, persoonlijkheidskenmerken, specifieke ondersteuningsbehoeften en talenten.
Dramaturgie	Dramaturgie is het onderzoeken en vormgeven van de samenhang tussen alle onderdelen van een theatraal product, zoals inhoud, spel, technische en materiële vormgevingsmiddelen en publiek. Het gaat om de keuzes die bepalen hoe een voorstelling betekenis krijgt en hoe deze door een publiek wordt ervaren. Dramaturgie helpt makers om materiaal te selecteren, ordenen en verbinden en helpt beschouwers om te begrijpen hoe een voorstelling werkt.
Dramaturgisch principe	Dat wat zorgt voor de dramaturgische organisatie van het materiaal in een theatraal product. Dat kan een verhaal zijn maar ook een thema, een ruimte/locatie, een ervaring of gebeurtenis.

Frictie	De wrijving die ontstaat wanneer verschillende ideeën, waarden, beelden of stijlen elkaar tegenkomen: misverstanden, botsingen, ongelijkheid of spanningen.
Functie van kunst	Het gebruik van kunst binnen een context. Voorbeelden van functies zijn: amuserend, economisch, decoratief en maatschappelijk. Een werk kan meerdere functies tegelijk vervullen.
Inhoud	Wat het werk verbeeldt, onderzoekt of aan de orde stelt.
Interpretatie	Het proces waarbij betekenis wordt gegeven aan een kunst- of cultuuruiting. Het interpreteren van kunst omvat onder meer het beschouwen, beschrijven, vergelijken, analyseren, contextualiseren met behulp van bronnen.
Iteratief proces	Een proces waarbij een maker stapsgewijs, voortdurend reflecterend op het proces, het werk steeds aanpast en verbetert. Daarbij keert de maker steeds terug naar eerdere fasen om ideeën, technieken en verbeteringen door te voeren.
Kunstzinnige en culturele activiteiten	Activiteiten waardoor leerlingen in aanraking komen met het diverse kunstzinnige en culturele landschap. Dat kan in de school en de schoolomgeving, zoals een bezoek aan een tentoonstelling, een concert, een voorstelling en een film.
Multiperspectiviteit	Het verkennen van onderwerpen, kennis en historisch en cultureel erfgoed van een bepaalde gemeenschap vanuit meerdere perspectieven. Door leerlingen te laten reflecteren op kennis, onderwerpen en cultureel erfgoed van anderen in het verleden en heden, kunnen zij leren betekenis te geven aan gebruiken, tradities en identiteiten van anderen in andere contexten en/of tijdperiodes.
Perspectief	Een manier van waarnemen die een denkrichting geeft om kunst te beschouwen en betekenis te geven. Het kijken en luisteren vanuit het eigen perspectief en meerdere perspectieven (perspectiefwisseling) leidt tot verbreding en verdieping. Perspectiefwisseling is het inleven in de standpunten en belangen van een ander.

	Perspectieven kunnen zowel vakspecifiek geladen (bijvoorbeeld: historisch, technologisch, filosofisch) zijn, als generiek (bijvoorbeeld: maatschappelijk, ethisch, politiek). Dit verruimt de kijk van leerlingen op de wereld en geeft inzicht in zowel hun eigen perspectief als dat van anderen.
Positionering	Het bewustzijn van vanuit welke sociale, culturele, historische of persoonlijke positie iemand kijkt, maakt of interpreteert.
Situatie	Een concrete vorm van context, zoals een gebruikssituatie, setting of moment waarin kunst wordt ervaren.
Speltechniek	De manier waarop instrumenten zoals stem, mimiek, lichaamstaal, tempo/ritme, verbeelding- en inlevingsvermogen worden vormgegeven en worden gebruikt om betekenis te communiceren.
Theatraal onderzoek	Onderzoek door maken en/of spelen, een gericht experiment of analyse van een aspect van het theatrale werk.
Theatraal product	Het product dat de leerling maakt en presenteert aan publiek.
Theatraal materiaal	Een verkennende spelopzet waarin ideeën over rol, tekst, ruimte en vorm worden uitgetoetst, gericht op het vinden van richting of het vastleggen van een eerste scenische gedachte.
Theatrale keuze	Keuzes op het gebied van dramaturgie, spelvormgeving, vormgeving met technische middelen en vormgeving met materiële middelen.
Theatervormgevings-elementen	De elementen waarmee theater wordt vormgegeven. Spelvormgeving, vormgeving door middel van materialen (decor, kostuum, rekwisieten, grime), vormgeving door middel van technische middelen (licht, geluid, multimedia).
Transculturaliteit	Het idee dat cultuur altijd ontstaat in interactie: door culturele uitwisseling, vertaling, frictie. Culturen zijn nooit 'puur' of op zichzelf staand, maar relationeel en voortdurend veranderlijk; betekenis ontstaat daarbij in de relaties tussen mensen, plaatsen, tijden en perspectieven.
Uitgangspunt	Een betekenisvol ijkpunt voor een artistiek onderzoek of maakproces. Een artistieke intentie,

	een doelgroep of specifieke een werkwijze kunnen bijvoorbeeld uitgangspunten zijn.
Uitwisseling	Het proces waarbij mensen, culturen, ideeën, beelden of objecten met elkaar in contact komen en elkaar beïnvloeden, waardoor nieuwe betekenissen, praktijken en culturele vormen ontstaan.
Vormen van theater	De verschillende vormen waarin theater zich manifesteert binnen mondiale artistieke, culturele, sociale, educatieve en maatschappelijke contexten.
Vraagstuk	Complexe kwesties en uitdagingen in de samenleving waarbinnen waarden en belangen een rol spelen. Deze vraagstukken hebben meerdere oplossingsrichtingen en lenen zich bij uitstek voor bestudering vanuit meerdere invalshoeken. Zo bieden de vraagstukken een inhoudelijk anker voor het onderzoeken van kunst en cultuur.
Werking	De wijze waarop artistieke keuzes effect hebben op de kijkervaring. Effecten als het opbouwen van verwachtingen en spanning, bewegingsdrang opwekken en aandacht trekken, desoriënteren, verrassen of tot participatie uitnodigen.
Zeggingskracht	De intensiteit of impact van het werk, de wijze waarop en de mate waarin het werk emoties of beleving oproept.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)